

Күнэ-дьыла: муус устар 10 күнэ 2019с.

Кылаас: 3 кылаас

Темата: «Төрөөбүт дойдум балыктара»

Формата: кылаас чааһа

Уруок көрүнүс: саңаны билии

Уруок ньымата: чинчийи.

Сыала: төрөөбүт дойдуларын айылҕатын, балыктарын тустарынан төһө билэллэрин кэтээн көрүү; айылҕаҕа харыстабыллаах сыһыаны иити; чинчийэн көрөр билиилэрин сайыннары.

Үөрэтэр: Өйү сытыылааһын, уопсай билиини тургутуу, бэйэ билиитин бэрэбиэркэлэнии.

Сайыннарар: Толкуйдуур, чинчийэр үлэни, санааны, бэйэ толкуйун сатаан сааһылаан этэр үөрүйэҕин сайыннары.

Иитэр: Бөлөххө алтынан көдүүстээхтик үлэлиирин ситиһии.

Төрөөбүт сиргэ – дойдуга, айылҕатыгар харыстабыллаах сыһыаны иити.

Үөрэх дэгиттэр үөрүйэхтэрэ (УУД)

Билэр-көрөр (познавательнай): Көрбүтүн, истибитин, аахпытын, чинчийэн саңаны билэр.

Бэйэни салайынар-дьаһанар (регулятивнай):

Толкуйдаан таһаарар соругу туруорар, алгоритм оңорон чинчийбит үлэтин онно тиһэр, суруйар.

Бодоруһар (коммуникативнай):

Бөлөҕүнэн дьарыкка биир интэриэстээхтик үлэлиир, саңарар, сүбэлэхэр дьоһуру сайыннарар.

Тус санааны, сыһыаны сайыннарар (личностный):

Тус санааны, бэйэ толкуйун сатаан сааһылаан этэр үөрүйэҕи сайыннарар.

Төрөөбүт сиргэ - дойдуга, айылҕаҕа харыстабыллаах сыһыаны ииттинэр.

Уруок тэрилэ: проектор, ноутбук, презентация, колонка, стеллаж, халаат, медиц.бэргэһэ, перчатка, 3 балык формата, колба стакан 6 устуука, уу (хомо уута, күөл уута), поднос 3 устуука, балык 3 көрүн, салапааннар, литература, фломастердар, весы, линейкалар, карточкалар.

Кылаас чааһын хаамыыта:

1. Тэрээһин чаас.

Мефодий Пономарев толоруутугар ырыа «Томторум».

- Туох туһунан иһиттигит?
- Томтор биһиэхэ тугуй?
- Төрөөбүт дойду хайдаһый?
- Туохтардааһый? (кэрэ сирдэрдээх)
- Кэрэ-бэлиэ сирдэр ханныктарый?

- Суулар мыраан (Суола үрэх үрдүнээҕи) – памятник природы киирсэр, Мэңэ-Хаңалас атлаһыгар киирбит.
- Эргэ паарка – уруккута ыһыах буолар сирэ.
- Саңа паарка – билигин ыһыах ыһар сирбит.
- Хомо – өрүс салаата (уу баһар, сөтүөлүүр, балыктыыр сир).
- Ирбэт Муус – сайыннары сытар ирбэт муус уо.д.а.

2. Эһиги бары дьиэҕэ соруудахтаах этигит, билигин ханнык кэрэ-бэлиэ сирдэри уруһуйдаан аһалбыккытын кэпсээн.

Дьиэҕэ үлэни сырдатты:

- 1 Хомо
- 3 Ымыйахтаах.
- 5 Туллумаайы.

- 2 Аччыгый Бэрээйи.
- 4 Табын-Таайыы.
- 6 Чараң.

- Оҗолоор, өйдөөн көрүн эрэ бу уруһуйдары туохха анаан оңордугут? Туох биирдээхтэрий? (Уу).

- Сөп.
- Таабырын, ааҕын. (слайд)

Муос сонноох мохчохоон оҗонньор баар үһү (балык).

- «Үһү» диэн тыллаах бу тугуй? (Таабырын)
- Бүгүн ол аата тугу кэпсэтэр эбиппитий? (Балыктары)

3. Саамай сөп, бүгүн балыктар тустарынан кэпсэтэбит. Билигин төрөөбүт дойдубут балыктарын төһө билэргитин тургутан көрүөхпүт.

Викторина «Биһиги дойдубутугар үөскүүр балыктар» (слайд). Биирдии биирдии ааҕаллар, таайаллар.

1. Ханнык балыгы хомоттон оҗолуун, улаханнын сайын, күһүн аайы балыктыбыт?

- күстэх
- алыһар
- сордоң
- собо

2. Күүлэргэ ханнык балык үөскүүрүй?

- күстэх
- алыһар
- сордоң
- собо

3. Хатырыга бытархай, сыста сылдыар, хатырыктыырга бэрт эрэйдээх, хомоҗо үгүстүк үөскүүр балык аата.

- күстэх
- алыһар
- сордоң
- собо

4. Балык ыама диэн тугуй? (слайд). (Искэх-үөскэх-личиинкэ-кыра балык (малек). Ыыр кэмигэр балыгы бултаабаттар).

Балык хаһан ыырий? (слайд).

- от ыйа
- бэс ыйа
- ыам ыйа
- атырдыах ыйа

- Өйдөөн көрүн эрэ, дьизэҥэ уруһуйдаан кэлбит ууларгытыгар ол аата туох үөскүүрүй?(балык).

1 Хомо уута хайдаҥый? Ханнык балык үөскүүр?

2 Күөл уута хайдаҥый? Ханнык балык үөскүүр?

Схема (слайд).

Хомо аата «Күөх Кулуһун»

Күөл

4. Физ.минутка. Балык ууга олорор,
Балык ууга устар.
Балык ууга аһыыр,
Балык ууну сөбүлүүр.

5. Оҕолоор, кылааспыт иккис чааһыгар балыктары чинчийэн көрүөхпүт, онно бэйэбит чинчийэр дьон буолабыт. Балыктары чинчийэн үөрэтэр дьону кимнээх диэн ааттыыбыт? (Ихтиологтар).

Ихтиолог – балыктары үөрэтэр идэлээх дьоннор. (слайд)

- Ихтиологтар, таңаспытын кэттибит. Остуолга балыктар формалара сытар, онон булсабыт, 3 пааранан араҕыстыбыт. Хамаандаҕытыгар аатта толкуйданын. Ким диэн ааттанныгыт? 3 мүн.

- **Оҕолоор, биһиги ихтиологтар буоларбыт быһыытынан тугу чинчийэн билиэхтээхпитий? (балык дьизэтин ууну уонна балыгы бэйэтин). Сөп, карточкаҕытын эргитин, хамаандаҕыт аатын үөһээ суруйун.**

- **Уу биэртэлибин. Уу тугун билиэххэ сөбүй?**

(өчүн, сытын, түрүгүн)

Алгоритмы толоруу. Хас биирдии хамаанда эппиэтин этэр, санаатын атастаһар.

- Сөп, онтон ити бэриллибит уулартан хайата хомо уута, хайата күөл уута? Хантан билэбит?

- Тоҕо атыттарый?

(тоҕо диэтэргэ күөл уута биир сиргэ турар буолан сороҕор сыттаах уонна саһырчы өңнөөх, онтон хомо уута сүүрүгүрэн ырааһыраар ол иһин дьэңкир уонна сыта суох буолар).

- Балык дьизэтэ уу диэтибит, ууну чинчийэн көрдүбүт, аны балыкка киирэбит. Көрүн эрэ оҕолоор, бүгүн эһиэхэ ханнык балыктары аҕалбыппын.

- Кимиэхэ ханнык балык түбэстэй?

3 балыгы чинчийэллэр, литература бэриллэр:

- сордоң – с.16 (№ 22)

- собо – с.33 (№23)
- алыһар – с.30 (№39)

- Балыгы көрөн олорон, тугун билиэхпитин сөбүй?

1. Тас оңоһуутун – с.97 зоология. Илиискэ балык форматын сыһыараллар.

2. Ханнык балыгын - перчатката суох үлэ

3. Ханна үөскүүрүн

4. Тугу аһырын

5. Уһунун Тугунан мээрэйдиибит? (слайд)

6. Ыйааһынын Тугунан ыйааһынныбыт?

Алгоритмы толоруу. Чинчийбит үлэлэрин көмүскүүллэр.

6. Түмүк. Бэйэни сыаналаны. (слайд)

- Кылаас чааһыгар биллим...
- Кылаас чааһыгар сөбүлээтим ...
- Кылаас чааһыгар сатаатым ...
- Кылаас чааһын кэннэ баһардым...

- Оһолоор, кылаас чааһын тиэмэтэ туох диэн эбитий?